

★ Недільна розмова

СОНЦЕ СЕРЕД НОЧІ

Сага про хліб

Образу хліба вклонімося,
Сиріч – людині,
Високочолому сіятелю землі.

Борис ОЛІЙНИК

Спозаранку надивував Тихона Кучерука любий онук Захар. Чогось-то його, інженера-програміста аграрного холдингу, завш схильного до математики сухаря, якому сняться лиш черно-білі сни, потягнуло на лірику. Сьогодні свята неділенька, котрої він звично не відривається від комп'ютера, робить якісь складнощі прогнози розрахунки, а оце он нетрадиційно за робочим столом бережно тримає у правиці томик поезій Бориса Олійника і навертає глибоко пенсійного дідуся до віршів української знаменитості:

– Послухайте, прошу вас, – наполягає розумник:

*Ти, вседержателю в небі, на морі і суші,
Хлібе єдний для всіх поколінь і світів, –
День мій грядущий, день проминутий
Благослови. І освяти. І освіти.*

– Ой, як щемко на серці від високої ніжної філософічності. Чи не так?, – незмигнуто-запитально заглядає в очі Тихону Яковичу декламатор.

– Як зветься вірш?

– «Хлібові».

– А заголовок книжки?

– «Основи»

– Ото-то. Довкіл нас основи, найголовніше, без чого не жили б. Не знаю, що в тебе, грамотія, в голові, а я собі думаю

– Діду, як це було вручну від посіву доводити самотуж ту, як кажете, золоту зернину до буханця на столі?

– Не повіриш. Батько залишив мене в колисці, пішов на фронт і поклав там голову. У хаті лишилася сестра і немічні старик. Матір-вдову загребли на каторжну тоді колгоспну роботу. Бува, парує рілля, жде. А ненька чіпляє мені через плече плетену з лози ще прадідівську коробку із чистим зерном, і повчає: «Хоч не впади, не підвередися, цупся, під крок помаленьку шпурляй подалі, розтулюючи жменю, насіннячко вправо-вліво, без огривів». Коли вже побронзовіє колос, затвердіє в нім зерня, то святешно брали в руки серпи. Я так із допомогою матері наловчився жати, що коли йшов у п'ятий клас райцентрівської школи і нас змобілізували на канікулах збирати полегле жито, то попросив колгоспного бригадира дати мені не торбу для колосків, а серпа, як і жінкам з ланки. І тоді, як ви теперечки говорите, показав клас, хутчій за дорослих клав на стерню жменю за жменю збіжжя. Правда, пальця різонув, перев'язали мені його. Одразу напросився сно-

бо забарилася на дальньому буряковому полі, напекла виморена трудом, змучена тоскотою вдівства матуся рідна хлібця дожданого. Зняла з череня, з капустяних листків буханці сонцеподібні круглі, виставила їх рядочком на столі. Коли ж помазала яєчком, олійкою скоринки зі смачнющими коричневими порепинами на тих буханцях, то засяяли вони під газовою лампою та від завіконного променіння місяця-повні. А дух запанував у хатині кислувато-медовий, найліпший з усіх. Так пахне лише свіжий житняк – висхідний, пишній, життєдайний, що свято і певноту приносить і селянину, і панству.

Був серед круглих і прямокутних буханець з бляшаної форми-деки, бо бабуся закомандувала – саме такий, прямокутний, схожий на житню чи пшеничну постань у полі повинен щораз випікатися. На чотири вугли, символізуючи лан, несхожий виглядом на інших, навіть таємничий цей буханець нам із сестрицею Олею видавався іще ароматнішим і смаковитішим за «Сонечок». Ага! Був би забув сказати: буханці й паляниці садили в піч і виймали на дерев'яних

лише наснажливий, здоровий наїдок. Уважаю хліб святим. Закипаю, коли бачу знущання запанілих ледаркуватих, розбещених на нечесних легких хлібах угодованців. Надкушуючи, вони вельможено дозволяють собі на пікніках викидати скибочки кимось добути під палючим сонцем, на вітрах знавіснілих, з болями в хребтах. Мабуть, ти помітив, що я ріжу буханці, спрямовуючи ножа лише до себе, до серця. А співалося мені найвеселіше на обжинках. Дарма зараз придумують дешеві свята, а про обмолотки забувають. Отож-то. Балакаймо не про одну ситність продукту, бачмо в ньому святковий символ, древній і неминущий, як знак життя на землі. Знай, з повними засіками нам ворог не страшний.

– Дозвольте заперечити, дідусю, – і я не вважаю хліб насущний лише цінним харчем. Ви мало не ототожнюєте поняття «земля» і його похідну «хліб». Згоден. Повністю підтримаю і озвучену нещодавно думку нашого знаменитого земляка, голови Аграрної партії України, партії надії селянства, Віталія Євстафійовича Скоцика: «Земля для українців не товар, а сакральна річ – історична, економічна і людська», – вставив своє Захар Миколайович.

Подумавши, дід додав:

– Чув і читав про цю людину, вивчену і напрацьовану в найбагатших країнах світу, прославлену в Україні. Таких управлінців, економістів, учених із намоленої сільської хати треба просувати в поводитирі нації.

Точнісінько про хліб так можна говорити, як про землю. Впевнений, що партійний лідер саме так вважає. Із усього свого життєвого досвіду хочу сказати – хліб матеріальний як продукт у нерозривній сув'язі з духовним хлібом, у світобаченні українства. Це знаєш, наче сніп:

так: першооснови буття – це сонце, повітря, вода і земля. Коли вже називаю землю найціннішим даром Усевишнього, то й сміливо уточню: передусім йдеться про хліб, оте манюсіньке золотаве злачення-зернятко життєдайне. Проте зізнаюся, небагато знаю з його історії, хотілося б почути про довговічність труда аграрного на землі, його значимість. Заглянь-но, Захаре, в свої інтернети.

Усміхнувся приязно і вдоволено пасинок, визнаний спец комп'ютерного діла Захар Миколайович Кучерук, бо нарешті й ватаг роду їхнього зацікавився даними науки, визнав потребу у новітніх комунікаційних приладах. Одразу й вправно пустив пальці по кнопках-клавішах, втупився в екран. По хвилині-другій спромігся на відповідь:

– Людина почала займатися землеробством ще 10 тисяч років до нашої ери. Тоді з'явилися такі культури, як пшениця, ячмінь і льон. Згідно з археологічними знахідками, хліб відомий 5 тисяч років. Він був важливим продуктом харчування ранніх цивілізацій, зокрема, в Європі. Тепер він поширився на Америку, Близький Схід, Північну Африку. А ось у Східній Азії найбільше ціниться рис. Хліб на 70 відсотків покриває нашу потребу в калоріях...

– Зупинись, не забувай баки надміром інформації. Чуй-но, що скажу, – нетерпеливиться мудрагель: – Усе-всьеньке моє життя оповите хлібним перевеслом яко сніп. Заперечу, аби знав – не завш на дві третини жито-пшениця, всяка пашниця тримають нас на білому світі. Бувало, вони й стопроцентово виконували таку місію. У війну, повоєнний час тільки й наїдку мали, що мливо з-під жорен, чи вітряка. Скажімо, коли забрали землю та скотину до колгоспу, наміряли нашій восьмидушній родині соток тридцять-сорок ґрунту навкіл хати, здавалося, підемо з торбами по-підтиню. Не мали, як теперечки, ні тракторця, ні комбайна, навіть конячки. Випрошеними у бригадира здихляками сяк-так зрихлювали той клопоть, а далі самі давали собі раду.

пи в полуківки складати. І так це робив вправно, що одержав похвалу від бригадира.

– Ясененько. А як було з молотьбою? – цікавиться нащадок.

– Трудна рада була. Звісно, в колгоспі ще водилися дядьківсько-куркульські манежі з барабанами на кіньському приводі, з'явилися і молотарки з паровиками, куди зі столу впускали розв'язані снопи. А ми вдома з матусею на точку в клуні гепали рівенько розстелене збіжжя в два ціпи. Складна, важка робота, я б сказав, ритмічна. Яюсь рідненька збилася з того ритму і тріснула мене бияком по лобі. З мокрими очима прикладала до гулі подорожника, а бабуся Мотря, її мати, вельми на неї нагримала. Віялку і млинка у нас конфіскували до артілі. Доводилося націповане зерно очищати на вітрі, просівати на решеті. По цьому готовий урожай везли до вітряка. Він, вимахуючи крилами, здається, кликав мене до своєї диво-машинерії. Гулі в нім дерев'яні трибиська, смикалися решета, віяло терпкопахуче од цвіки біляво-сивого борошна в ковші. По мелінню, гордовито й утішено вмовистившись на возі на ще теплих полотняних гелетках, таких собі півмішках, завертали у рідний двір. Навстріч радесенько тупцяла по кучерявиках споришів бабуся.

– Хвилиночку, діду. Далі оповідадимете логічно, напевно, про випікання хліба, то я вас перед цим просвіщу, – перериває розказ-спогад програміст. – Ось як проникливо звучить поезія в «Основах»:

Що це – сонце серед ночі?!

Матері виймають хліб.

Змайнула задума в сивих очах сивочубця. Похитом голови схвалив написане поетом, приховав зарошений кліп, водномить пожавішавши, зрік:

– А що так, то так. Це про нас кажеться правдиво. Споминаю, як засяяли – заясніли сонечка-палянички на столі в удовиній хижі. І це з муки вистражданої, возведеної мозолями, злеліяної любов'ю і повагою із ріллі, доправленої до печі на кістявих, кволих підліткових плечиках. На розчині в давній діжі, із борошна нового врожаю, опівночі,

лопатах, така в нас бережеться в комірчині. Давня-давня, з обвугленими краями.

Після кривавої бойні, на руїнищах, забу-р'ячених полях зернові родили скупо. Перед Петром і Павлом мати з бабою витрушували мішки, аби хоч щось замішати. Навіть ячінки прісно-гіркуваті ліпили, робили підпалки із борошняного пилу. Наперед забігаючи скажу, за Хрущова по нас знову вдарило безхліб'я. Але в мирний час проявили винахідливість, до місива додавали кукурудзу й горох. Не біда, що гірчить, несмак, але не голодно.

– А коли вже хліба стало вдосталь, без оглядки його користували? – хоче знати внук.

– Ну, це вже як я після училища механізації сів на трактора, заробив і привіз до комори мало не причепа мішків з пшеницею, житом, ячменем. Та то був лиш аванс, за підсумком року ще додалось збіжжя. Воно було в добрій ціні, то коли треба було торгувати рублів, не мали мороки. Уже парубчаком розжився на велосипеда, на ручного годинника, вдяганки, навіть на модні тоді хромаки. А матінка-вдова помолоділа наче б, ожила, перед кожною неділею пекла хліб, паляниця, пироги. І все згадувала, як у заміжжі скупа свекруха не клала на стіл ложок, а заставляла вмочати кусенята пампушок у потравку, бо так не марнується спечене. Словом, достаток хліба повернув наше прозябання хоч до якоїсь там заможності. Було що їсти, за що купувати, будувати.

Онуку, а чого це ти цікавишся переважно ситністю від хліба. Він-бо і славу багатьом геройським на полях селянам дарував. Я на комбайні заслужив ордена, портрета мого почепили на районній площі, давали премії, путівки на курорти. Ну, може це і не головне. Бачив би ти, як я короваї на весіллях ділив, а «підшови» музикантам оддавав. До речі, до твоєї бабусі йшов свататися з хлібиною, а вона підтвердила любов паляницею на вишитому рушникові. Супроводжували моє життя в достатку й радості благословенні буханці, паляники, короваї, паски, смакував охоче пирогами, варениками, коржами, локшиню. Це був і є не

економка – стебло з колосками, а перевесло – духовність, тримає багатство в душі, гармонії. Ось я назбирав купу народних промовистих думок про хліб: «Коли хліб на столі, то стіл – престіл», «З полови хліба не спечеш», «Хліб всьому голова». А насамкінець нашої дуже серйозної балачки ще хочу бальзаму на душу, прочитай-но, внуку, ще щось з тої мудрої книжки, зокрема й про велич творців хліба.

Розумник охоче зашелестів сторінками томика й одразу знайшов яскраві рядки:

*Чи на весіллі, чи в дні поминальної
скорботи,
Ти споконвіку на покуті, хлібе, у нас.
Міра єдина роботи й солоного поту...*

* * *

*Слався ж вовіки на селах і городах
Бронзовим сяйвом у древнім гербі
хліборобів,
Найвеличніших аристократів труда.*

* * *

*Істинно, люди, живемо не хлібом
єдиним,
Істинно так. Коли маємо хліб на столі.*

– Діду, наскільки я вас знаю, то проголошу рядками Олійника, мабуть, кредо вашого життя:

*І не всім ордени, і медалі не всім.
Я б, наприклад, хотів бути наповненим
колосом
І потрібним для інших як хліб і як сіль.*

Старий просіяв, обійняв близького серцю нащадка, напругою мислі зронив думку-захоплення:

– Це моє, наче в душу зазирнув поет. От таланище!

– Спасибі, діду, за повчальні ваші розкази, вдалися сьогодні наші хлібні хроніки та діалоги, – розчулено поставив крапку в балачці ерудит.

– Дякую і тобі, Захаре. А картинка із сонцем посеред ночі геть не фантазія поета, бачив її наяву і несучи в серці образ сонячної святої буханки з материнських натруджених рук...

**Петро ГУМЕНЮК,
сміт Гоща**